

УДК 316.64

DOI: [https://doi.org/10.17721/upj.2021.1\(15\).4](https://doi.org/10.17721/upj.2021.1(15).4)

Виноградов О. Г.,

кандидат психологічних наук,
доцент кафедри соціальної психології,
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка
E-mail: a.g.vinogradov@gmail.com
ORCID: 0000-0003-1250-3863

Келлер В. В.,

студентка факультету психології,
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка
E-mail: keller.vlada1@knu.ua
ORCID: 0000-0001-9510-5208

ЗВ'ЯЗКИ ЦІННІСНИХ ПРІОРИТЕТІВ З УЯВЛЕННЯМИ УКРАЇНЦІВ ПРО ІДЕАЛЬНИЙ ЧАС НАСТАННЯ ПОДІЙ СІМЕЙНОГО ЖИТТЯ

У статті розглядається зв'язок між ціннісними орієнтаціями особистості та її уявленнями про ідеальний час настання ключових подій сімейного життя. Для аналізу використовувалися дані третього раунду Європейського соціального дослідження (European Social Survey, ESS) 2006 року, в якому взяли участь 2002 респонденти з України. Проведене дослідження дозволило виявити ті ціннісні орієнтації, які впливають на уявлення про ідеальний час настання певних подій сімейного життя, таких як співжиття з партнером(кою), шлюб та батьківство, з урахуванням гендерних відмінностей і гендерних стереотипів.

З'ясовано, що соціальні очікування щодо настання певних подій відрізняються у чоловіків та жінок. Вже при оцінці такого етапу як співжиття з партнером, респонденти схильні вказувати менший ідеальний вік для жінки, ніж для чоловіка. При цьому, жінки значно частіше обирали настання даної події тільки після вступу до шлюбу.

Вплив подвійних стандартів виявляється в уявленнях про вік вступу до шлюбу та народження дітей: вік настання цих подій у чоловіків значно вищий, ніж у жінок. При цьому, саме в уявленнях жінок частіше спосте-

рігаються ці відмінності. Чоловіки, оцінюючи представників своєї статі, схильні вказувати дещо менший вік настання подій, ніж це роблять жінки. Респонденти також вказували, що для чоловіків не існує ідеального часу настання події, пов'язаної з народженням дітей.

Значною мірою соціальні очікування обумовлені ціннісними орієнтаціями та гендерними і віковими стереотипами. В уявленні людей, які надають перевагу індивідуальним цінностям (досягнення, самостійність), ідеальний вік вступу до шлюбу та народження дітей є вищим, ніж у тих, у кого переважають колективні цінності (традиційність, конформність, безпека, прихильність до близьких).

При оцінці оптимального віку початку співжиття з партнером нижчий час настання події вказують ті респонденти, в яких переважають ціннісні орієнтації Відкритість до змін (гедонізм та стимуляція); вищий час у тих, у кого переважають цінності досягнення та конформності.

Ключові слова: теорія життєвого циклу, планування життя, ціннісні орієнтації, гендерні і вікові стереотипи, соціальні очікування.

Вступ

Постановка проблеми. Міждисциплінарні дослідження закономірностей і стратегій життєвого планування сьогодні стали в західній соціальній науці дуже популярним напрямом під назвою «Теорія життєвого циклу» (Life course theory). Результати цих досліджень активно використовуються у різних сферах медицини, політології, економіки і маркетингу. Розуміння закономірностей життєвого циклу дозволяє, серед іншого, передбачати електоральну та споживацьку поведінку.

Вперше великий блок питань, присвячених уявленням респондентів про організацію життєвого циклу, з'явився у опитувальнику Європейського Соціального Дослідження третьої хвилі (2006 р.) з ініціативи відомого дослідника Франческо Біллари (Francesco Billari). Він з колегами прагнув з'ясувати: 1) чи сприймають люди життєвий цикл як структуровану послідовність життєвих етапів і які події знаменують перехід від одного етапу до іншого? 2) чи існують соціальні норми щодо організації життєвого циклу? 3) які є очікування та можливості у людей стосовно планування свого життя? (Billari, Hagestad, Liefbroer, & Spéder, 2005). Цей блок також був включений в анкету 9-ої хвилі ESS (2018/2019 роки), проте, на жаль, Україна не брала участь в цій хвилі, що не дозволяє дослідити динаміку уявлень українців про організацію життєвого циклу.

Стратегії планування життя обумовлюються як внутрішніми (особистість людини), так і зовнішніми (соціальний, економічний та історичний контексти) факторами. На матеріалах ESS ґрунтується кілька публікацій про зв'язок між уявленнями про ідеальний вік і демографічними змінними (наприклад, у мігрантів) (Holland, & De Valk, 2013; Lübke, 2015).

Проте навіть на Заході відсутні публікації про зв'язок уявлень стосовно ідеального часу важливих подій сімейного життя і соціальних цінностей на даних ESS (ESS, 2021). Ми вважаємо, що такі дослідження на українській вибірці розширили б можливості практичного застосування теорії життєвого циклу. Результати таких робіт можна було б застосовувати для підвищення рівня селективності при впровадженні державних програм соціальної допомоги певним верствам населення (наприклад, створення сприятливих умов кредитування для молодих сімей, що планують народити дитину), для прогнозування електоральної та споживацької поведінки, при проведенні психотерапії і психологічних тренінгів.

Теоретичний аналіз

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сучасні дослідження у галузі життєвого циклу спрямовані, в першу чергу, на: 1) виявлення характеру взаємодії між внутрішніми (психологічними) та зовнішніми (соціальними) чинниками, що впливають на стратегії планування життя; 2) відстеження змін у плануванні на різних життєвих етапах (спостереження в динаміці); 3) прогнозування масштабів змін у планах на різних етапах життя (Maeyer, 2009).

Відповідаючи на питання про організацію життєвого циклу, респондент мислить не в термінах короткострокових подій, а в термінах соціальних ролей. Тобто, мова йде не стільки про ідеальний вік народження дітей жінкою, скільки про очікуваний вік для жінки, щоб успішно виконувати соціальну роль матері в конкретних соціальних умовах. При цьому, в кожного респондента є свої норми, цінності, установки і суб'єктивні уявлення, пов'язані з різними соціальними ролями. Важливо виявити, які саме цінності впливають на ці соціальні очікування та якою мірою. Наприклад, чи будуть люди з традиційними цінностями очікувати від жінок більш ранній вік для шлюбу та народження дітей, ніж люди, які ставлять у пріоритет досягнення цілей? Чи може гедонізм як цінність впливати на уявлення про те, коли чоловіку варто жити окремо?

Виділення невиділених раніше частин загальної проблеми. Станом на сьогоднішній день в Україні майже немає наукових робіт, при-

свячених темі життєвого циклу. Нам вдалося знайти лише одну публікацію вітчизняного демографа С. Ю. Аксьонової, присвячену гендерним відмінностям у соціальних очікуваннях щодо демографічної поведінки на матеріалах третьої хвилі ESS (Аксьонова, 2011). Її робота фактично давала відповідь на такі питання: «Чи очікують від чоловіка більш пізній вік для одруження та народження дітей, ніж від жінки?», «Чи є різниця в уявленнях стосовно віку виходу на пенсію для чоловіків і жінок?» та ін. Проте в цій статті не розглядалася роль таких важливих для психології і соціології змінних, як соціальні цінності.

Мета дослідження – виявлення тих індивідуальних цінностей, які, можливо, впливають на уявлення українців про ідеальний час настання подій сімейного життя: співжиття з партнером(кою), укладення шлюбу і батьківство, з урахуванням гендерних відмінностей і гендерних стереотипів.

Методологія дослідження

Дані, які піддаються аналізу у роботі, були зібрані в рамках проекту Європейського соціального дослідження (ESS) третьої хвилі в 2006 році. Третій раунд ESS, в якому взяла участь 2002 респондента з України, включає в себе модуль «**Timing of life**», що стосується уявлень щодо організації життєвого циклу людини. Зокрема, в цьому значному за об'ємом модулі містяться питання про ідеальний вік для настання наступних життєвих подій:

1. Як ви вважаєте, яким є ідеальний вік для людини, щоб почати жити разом з партнером без одруження (змінна **iaglptn**)?
2. Як Ви вважаєте, яким є ідеальний вік для людини, щоб одружитися та жити разом із чоловіком/дружиною (змінна **iaglvmr**)?
3. Яким є ідеальний, на Вашу думку, вік для людини, щоб стати матір'ю/батьком (змінна **iagpnt**)?

Опитування в рамках цього блоку проводилося з використанням особливої техніки «**split ballot**» – тобто, рандомізованого експерименту, в якому одна, випадковим чином обрана, половина респондентів відповідала на вищенаведені питання стосовно жінок, а інша половина – стосовно чоловіків.

При побудові статистичної моделі потрібно враховувати стать цілі – змінна **icsbfm** (чия поведінка оцінюється – чоловіка чи жінки), стать самого респондента – змінна **gndr** та їхню статистичну інтеракцію, яка дозволяє дізнатися про диференціальну оцінку чоловіками і жінками життєві перспективи представників кожної статі (так звані «подвійних стандартів» (Agrino, 2016). Зазначений підхід дозволяє створювати єдину модель для всіх респондентів.

Важливим моментом, який впливає на вибір методу аналізу і відбору спостережень для нього, є те, що фактично на вказані вище питання респонденту пропонувалося декілька різних за змістом варіантів відповіді:

1. Вказати ідеальний вік для конкретної події (наприклад, 25 років);
2. Зазначити, що для даної події не існує ідеального віку;
3. Вказати, що взагалі не варто, щоб ця подія траплялася;
4. Обрати варіант «важко відповісти» (пропуск).

Зазвичай при статистичному аналізі респондентів, які обрали варіанти 2–4, виключаються з обробки (Holland & De Valk, 2013). В цій статті при побудові моделей множинної лінійної регресії ми також розглядали їх як пропуски.

Уявлення про ідеальний перебіг життєвих подій, перш за все, визначається статтю і віком респондентів як важливими типологічними змінними. Точніше, за ними можуть стояти різні цінності, соціальні уявлення, відмінні соціальні ролі чи соціалізація тощо. При побудові регресійних рівнянь, в яких залежною змінною виступали кожна з десяти цінностей за Ш. Шварцем, а предикторами – стать і вік, всі регресійні коефіцієнти виявилися статистично значущими. Тобто, вік і стать виступають в якості опосередковуючих змінних. Найтісніший зв'язок цінностей і демографічних змінних в цьому масиві спостерігається для гедонізму ($R^2 = 10\%$), стимуляції і традицій ($R^2 = 9.8\%$), найменший – для незалежності і доброти ($R^2 = 2.7\%$). Таким чином, для дослідження ролі саме індивідуальних цінностей респондента слід порівнювати дві моделі: 1) базову, в якій ідеальний вік прогнозується на основі віку респондента, його (її) статі, статі цільової особи, а також статистичної інтеракції двох останніх змінних, та 2) моделі, в якій до вказаних базових предикторів додається по черзі кожна з ціннісних змінних.

Оскільки залежна змінна (ідеальний вік) є неперервною метричною характеристикою, в якості основного статистичного методу була використана загальна лінійна модель. Для того, щоб можна було інтерпретувати константу в рівнянні, вік респондента центрувався – від нього віднімали середній вік (45 років), а стать респондента і стать цілі були перекодовані наступним чином: жінки позначалися 0, чоловіки 1. Таким чином, референтною групою при інтерпретації коефіцієнтів моделі виступали жінки 45 років, які оцінювали ідеальний вік подій для жінок. Зважувальною змінною при побудові моделі виступала змінна PSPWGHT.

Центровані показники по десяти цінностям за методикою «Ціннісний Портрет - 21» Ш. Шварца використовувалися як додаткові пре-

диктори, що включалися до базової загальної лінійної моделі по черзі для визначення їхньої здатності покращувати прогноз уявлень про ідеальний вік подій життя.

Результати і обговорення

В таблиці 1 наведені для прикладу розподіли відповідей на питання «Яким є ідеальний вік для людини, щоб почати жити разом з партнером без одруження?» в залежності від статі респондента та статі цілі.

Таблиця 1

Розподіл відповідей про ідеальний вік для співжиття з партнером (%)

Ідеальний вік	ЧОЛОВІКИ		ЖІНКИ	
	Для жінок	Для чоловіків	Для жінок	Для чоловіків
Немає*	17.0	16.6	18.2	13.9
14			0.2	
15		0.5	0.2	0.2
16	1.4	3.1	0.8	
17	3.1	3.1	2.0	0.9
18	17.2	11.4	13.6	8.6
19	4.0	1.2	5.3	2.4
20	26.9	19.2	25.8	19.9
21	2.8	2.4	1.7	2.6
22	4.5	7.4	5.9	6
23	2.8	6.2	2.4	6.2
24	2.6	4.0	0.8	2.2
25	5.2	10.2	4.1	17.7
26	0.5	1.0	0.2	0.9
27		2.4	0.2	0.7

Ідеальний вік	ЧОЛОВІКИ		ЖІНКИ	
	Для жінок	Для чоловіків	Для жінок	Для чоловіків
28		0.2	0.2	1.5
29				0.9
30	0.5	1.0	0.7	1.8
35		0.2		
Ніколи**	11.6	10.0	17.8	13.7
N (об'єм)	424	421	589	453

Як можна бачити, уявлення респондентів про ідеальний вік спільного проживання з партнером без укладання шлюбу варіюють у широкому діапазоні – від 14 до 35 років, при цьому спостерігаються декілька модальних значень (18, 20, 25 років) і відмінності оцінок для чоловіків і жінок. Варто зазначити також, що значна частка респондентів не називали конкретний вік для цієї події. Так, відповідь «немає такого ідеального віку» дали 17% чоловіків-респондентів стосовно жінок та 16,6% щодо своєї статі. Аналогічну відповідь обрали 18,2% жінок-респондентів для жінок і лише 13,9% для чоловіків. Досить багато жінок (17,8%) вважають, що жінці ніколи не можна жити з партнером без одруження, тоді як про чоловіків таку відповідь дають 13,7% респондентів-жінок. Уявлення чоловіків з цього питання майже не залежать від статі – 11,6% вважають, що жінці не варто жити з партнером без одруження, і 10% притримується такої ж думки щодо чоловіків.

Базова модель для ідеального віку початку спільного проживання з партнером без укладання шлюбу виглядає наступним чином (див. таблиця 2):

Таблиця 2

Базова регресійна модель ідеального віку співжиття з партнером

	B	Ст. похибка	t критерій	Pr(> t)
Константа	20.188	0.146	138.320	< 2e-16
Стать (Ц)	1.952	0.214	9.110	< 2e-16
Стать (Р)	-0.034	0.219	-0.150	0.878
Вік респондента (центрований)	-0.006	0.004	-1.350	0.177
Інтерація Стать (Ц) : Стать (Р)	-0.861	0.313	-2.750	0.006

Примітка: Відповідність моделі даним: $R^2 = 0.082$, скоригований $R^2 = 0.079$

Таким чином, з коефіцієнтів моделі випливає, що 20.2 років вважається ідеальним віком для того, щоб почати жити разом з партнером, коли жінки 45 років оцінюють жінок. Стать цілі має значний вплив на уявлення про ідеальний вік, причому показник ідеального віку підвищується на 1,95 років, якщо мова йде про чоловіка. Але якщо при цьому респондентом є чоловік, то вік початку спільного проживання зменшується на 0,86 року. Стать респондента сама по собі та його вік ролі не грають – регресійні коефіцієнти -0.034 і -0.006 роки є малими і статистично незначущими на рівні 0.05. За значенням f^2 можна сказати, що така модель описує величину ефекту між слабким (0.02) і середнім (0.15). В цілому, статистично значущо від чоловіка очікується більший вік для співжиття з партнеркою (особливо жінками). Можливо, це пояснюється тим, що в уявленні респондентів соціальна зрілість (відповідальність, самостійність, здатність подбати про партнера) у чоловіків настає пізніше, ніж у жінок, або чоловік має набути вищого соціального статусу, щоб вступати у подібні стосунки.

Якщо додавати до розглянутої вище базової моделі кожному з десяти індивідуальних цінностей по черзі, то статистично значущими на рівні 0.05 виявляються: конформність ($R^2 = 9.7\%$), стимуляція ($R^2 = 9.9\%$), гедонізм ($R^2 = 9.96\%$) і досягнення ($R^2 = 10.1\%$). Після включення всіх цих цінностей в загальну модель гедонізм перестає бути статистично значущим, натомість в неї потрапляє цінність незалежності (таблиця 3):

Таблиця 3

Модель для ідеального віку спільного проживання з партнером з урахуванням персональних цінностей

Модель	B	ст. похибка	T	p
Константа	20.14	0.17	118.12	< 0.001
Стать (Ц)	2.10	0.22	9.72	< 0.001
Стать (Р)	-0.09	0.22	-0.41	0.682
Вік респондента (центрований)	-0.01	0.00	-1.74	0.082
Конформність	0.30	0.10	2.99	0.003
Стимуляція	-0.19	0.09	-2.16	0.031
Досягнення	0.39	0.10	3.89	< 0.001
Незалежність	0.33	0.10	3.12	0.002
Інтерація Стать (Ц) : Стать (Р)	-0.84	0.32	-2.65	0.008

Примітка: $R^2 = 11.7\%$, скоригований $R^2 = 11.1\%$

Така модель пояснює на 4 відсотки більше, ніж базова і наближається до середньої за величиною ефекту: $f^2 = 0.14$. Досягнення як цінність значно підвищує уявлення про ідеальний вік: при зростанні важливості досягнення на одиницю прогнозована оцінка ідеального віку початку спільного проживання збільшується на 0.39 року. Якщо врахувати, що діапазон варіації цієї змінної в масиві від -3.5 до 2.1, то різниця ідеального віку для респондентів з найнижчим і найвищим індивідуальним пріоритетом досягнення складатиме 2.2 року. Очевидно, українці, які орієнтовані на кар'єрне зростання, життєвий успіх та підвищення свого статусу, не вважають вартим відволікатися на неформальні стосунки з партнером. На це є три можливі причини. По-перше, шлюб в більшій мірі може сприйматися в якості життєвого досягнення. По-друге, особисте життя конкурує з кар'єрою, вимагаючи сил та часу. По-третє, досягнення як цінність обумовлює вищі матеріальні стандарти життя, що змушує довше чекати оптимальних фінансових умов для здійснення запланованих кроків. Аналогічне пояснення можна віднести до ефекту впливу такої цінності як самостійність (підвищує ідеальний вік на 0,33 року за одиницю).

Більша важливість цінності конформності, очевидно, відбиває вплив соціальних конвенцій на індивідуальні погляди. Важливість отримувати яскраві враження (цінність стимуляції), навпаки, сприяє зменшенню оцінок ідеального часу для початку спільного проживання без офіційної реєстрації шлюбу.

Офіційне одруження є однією з найважливіших подій у житті багатьох людей, хоча його значимість для сучасних людей поступово зменшується. На питання про ідеальний вік вступу в шлюб оцінки коливаються в межах від 16 до 37 років, й лише 9.8% українців відповіли, що ідеального віку немає. Тільки 0.2% вважають, що не варто взагалі вступати в шлюб. Розглянемо базову модель для ідеального віку одруження (таблиця 4):

Таблиця 4

Базова регресійна модель ідеального віку одруження

	В	ст. похибка	T	p
Константа	21.07	0.10	204.02	< 0.001
Стать (Ц)	3.33	0.16	21.44	< 0.001
Стать (Р)	-0.20	0.16	-1.26	0.207
Вік респондента (центрований)	-0.02	0.00	-5.99	< 0.001
Інтеракція Стать (Ц) : Стать (Р)	-0.11	0.23	-0.48	0.632

Примітка: $R^2 = 0.326$, скоригований $R^2 = 0.324$

Модель пояснює майже 33% дисперсії в уявленнях про ідеальний вік одруження (тобто, стосовно цієї події в українців існує більш одностайна думка). Як можемо бачити, значний і статистично значущий ефект має вік респондента та стать цілі. Референтна група (жінки 45 років) в середньому вважають, що жінці варто виходити заміж у віці 21 рік (значення константи). Чим старшим є респондент, тим нижчим є ідеальний вік для одруження в його уявленні (приблизно мінус 0.1 року від ідеального віку при збільшенні на десять років віку самого респондента). Якщо мова йде про чоловіка, то від нього очікують більш пізній вік для одруження, ніж для жінок – на 3.3 роки більше (24.4 роки). Можливо, існуючі в суспільстві гендерні стереотипи вимагають від майбутнього чоловіка набуття належного соціального та фінансового статусу, а також певної емоційної зрілості. Ці досягнення

потребують часу. Якості, яких очікують від жінки (доброта, краса, чуйність) з точки зору буденної свідомості є вродженими, а не набутими в результаті щоденної наполегливої праці. Стать респондента та її інтеракція зі статтю цілі не спричинює статистично значущого ефекту.

При додаванні в рівняння окремих індивідуальних цінностей лише три мали статистично значущий на рівні 0.05 ефект: незалежність, досягнення і безпека. При одночасному включенні цих предикторів статистичну значущість зберігає лише цінність досягнення (див. таблиця 5):

Таблиця 5

Модель ідеального віку одруження з урахуванням персональних цінностей

	В	ст. похибка	T	p
Константа	21.02	0.11	200.18	< 0.001
Стать (Ц)	3.44	0.16	21.64	< 0.001
Стать (Р)	-0.25	0.16	-1.56	0.119
Вік респондента (центрований)	-0.02	0.00	-4.87	< 0.001
Незалежність	0.24	0.07	3.31	0.001
Інтеракція Стать (Ц) : Стать (Р)	-0.21	0.24	-0.88	0.380

Примітка: $R^2 = 0.342$, скоригований $R^2 = 0.340$

Незалежність як цінність підвищує уявлення про ідеальний вік для одруження на 0.24 року за одиницю. Можливо люди, що надають перевагу незалежності, прагнуть довше зберігати самостійність. В шлюбі з'являються не тільки нові права, але і обов'язки, які, на думку таких респондентів, обмежують свободу. Цінності досягнення і безпеки втратили пояснювальну здатність при додаванні в спільну модель, але їхній вплив можна оцінити як загальну тенденцію, яка не досягає рівня значущості. В цілому, досягнення як цінність підвищує ідеальний вік для одруження, а цінність безпеки знижує (бути незалежним страшно).

Народження дітей значна частка людей вважає найважливішою метою союзу чоловіка і жінки. На питання про ідеальний вік цієї події відповіді розподіляються у широкому діапазоні: від 16 до 60. Лише 6%

українців вважають, що ідеального віку не існує. Розглянемо базову модель для ідеального віку народження дітей (див. таблиця 6):

Таблиця 6

Базова регресійна модель ідеального віку народження дітей

	B	ст. похибка	t	p
Константа	22.42	0.106	211.01	< 0.001
Стать (Ц)	3.16	0.162	19.48	< 0.001
Стать (Р)	-0.35	0.164	-2.13	0.033
Вік респондента (центрований)	-0.021	0.003	-6.49	< 0.001
Інтеракція Стать (Ц) : Стать (Р)	0.238	0.241	0.99	0.323

Примітка: $R^2 = 0.303$, скоригований $R^2 = 0.302$

Референтна група (жінки 45 років) в середньому оцінюють ідеальний вік народження дитини для жінки в 22.4 роки. Так само як і в попередній моделі, від чоловіків очікується загалом більш пізній вік для народження дітей (на три роки більше, 25.6 роки). Але в даному випадку розбіжності в оцінках можуть пояснюватися підвищенням ролі біологічної складової. На відміну від жінки, репродуктивна здатність чоловіка меншою мірою залежить від віку. Однак здатність чоловіка надавати соціальну та фінансову підтримку родині навпаки з віком збільшується.

Оскільки в цій моделі має значення і стать респондента, чоловіки уявляють ідеальний вік для народження дітей на 0.35 року раніше. Внесок у прогнозування ідеального віку робить і вік самого респондента: мінус 0.2 року від ідеального віку при збільшенні віку респондента на десять років (тобто, чим старшим є респондент, тим раніше очікує від інших народження дітей). Така модель пояснює 30% дисперсії залежної змінної, що говорить про значну узгодженість стереотипних уявлень українців про ідеальний вік народження дітей.

При додаванні в базову модель окремих цінностей статистично значущими на рівні 0.05 виявилися три: традиційність, незалежність і прихильність до людей з найближчого кола. У спільній моделі прихильність втрачає статистичну значущість (таблиця 7):

Таблиця 7

**Модель ідеального віку народження дітей
з урахуванням персональних цінностей**

	В	Стд. похибка	t критерій	Pr(> t)
Константа	22.406	0.119	188.30	< 2e-16
Стать_ц	3.194	0.163	19.58	< 2e-16
Стать_д	-0.396	0.165	-2.40	0.017
Вік респондента (центрований)	-0.016	0.003	-4.72	2.6e-06
Традиційність	-0.123	0.073	-1.68	0.092
Самостійність	0.285	0.08	3.53	4E-04
Доброта	-0.109	0.092	-1.18	0.239
Інтерація Стать_ц : Стать_д	0.16	0.243	0.66	0.51
Інтерація Традиційність : Самостійність	-0.314	0.069	-4.55	5.8e-06

Примітка: Показники відповідності моделі даним $R^2 = 0.331$, скор. $R^2 = 0.327$

Людина з традиційними цінностями уявляє нижчий ідеальний вік для народження дітей (мінус 0.17 року при збільшенні традиційності на одиницю), а з самостійністю в якості цінності – вищий (плюс 0.2 року за одиницю). Оскільки дані ціннісні виміри належать, згідно теорії Шварца, до протилежних полюсів, цілком логічно, що вони мають протилежний вплив на уявлення про ідеальний вік. Наявність дітей є невід’ємною складовою традиційних поглядів на структуру родини: чим раніше вони з’являються і чим їх більше, тим краще.

Висновки

Теорія життєвого циклу допомагає сфокусувати дані соціології, психології, економіки, політології та біології, створюючи дієвий інструмент для пояснення та передбачення людської поведінки. Ритми індивідуального життя, з одного боку, визначаються внутрішніми чинниками, а з іншого є вписаними в широкий соціальний контекст. Розбіжності в стратегіях життєвого планування яскраво проявляються у

сфері сімейного життя. Формування партнерських стосунків, вступ до шлюбу та народження дітей є важливими етапами в житті кожної людини. Вони передбачають набуття нової соціальної ролі, тож потребують ретельного планування. В той же час, уявлення про соціальні ролі тісно пов'язані з гендером. Суспільство транслює різні вимоги до чоловіків та жінок, що відображається у існуванні подвійних стандартів для оцінки одних і тих самих явищ. Схильність людини орієнтуватися на загальноприйняті норми або на власні переконання обумовлюється персональними цінностями.

1. Аналіз даних ESS, зібраних на українській вибірці, показав, що соціальні очікування щодо демографічної поведінки відрізняються для чоловіків та жінок. Вже при оцінці такого етапу як співжиття з партнером, респонденти схильні були вказувати менший ідеальний вік для жінки, ніж для чоловіка. При цьому, жінки значно частіше обирали варіант відповіді «Ніколи не можна жити з партнером без одруження», на що міг вплинути фактор соціальної бажаності.

2. Особливо сильно вплив подвійних стандартів виявляє себе в уявленнях про вік вступу до шлюбу та народження дітей – відносно чоловіків оптимальна кількість років для настання цих подій є значно вищою порівняно з жінками. При цьому, в жінок частіше спостерігається різниця в очікуваннях відносно обох статей. Чоловіки, оцінюючи представників своєї статі, схильні вказувати дещо менший ідеальний вік, ніж обирають для них жінки.

3. Значною мірою соціальні очікування обумовлені персональними цінностями на додаток до цінностей, які пов'язані з гендерними і віковими стереотипами. В уявленні людей, що надають перевагу індивідуальним цінностям (досягнення, самостійність), ідеальний вік вступу до шлюбу та народження дітей є вищим, ніж у тих, для кого важливішими є колективні цінності (традиційність, конформність, безпека, прихильність до близьких).

4. Дещо інша картина спостерігається при оцінці оптимального віку спільного проживання без укладання шлюбу. Тут основну роль у зниженні ідеального віку грають ті цінності, що належать до полюсу Відкритість до змін (гедонізм та стимуляція). Люди, що прагнуть різноманітності і новизни переживань, скоріш за все, будуть сприймати співжиття з партнером як джерело вражень, тому в своєму уявленні пришвидшують настання цієї події. Протилежний вплив на ідеальний вік для співжиття з партнером мають досягнення та конформність. Як і інші події сімейного життя, досягнення зміщують стосунки з партнером на другий план. Аналогічний вплив конформності як цінності, очевидно, пояснюється небажанням конформістів виділятися серед

інших, причому пізній початок співжиття з партнером сприймається ними як щось більш звичайне, ніж ранній.

Перспективи подальших досліджень. Результати цього дослідження відображають українське суспільство станом на 2006 рік. Однак, виявлені закономірності існують на такому рівні, куди повільно проникають мінливі культурно-історичні процеси. Можна припустити, що з того стратегії життєвого планування, можливо, і зазнали деяких змін, але навряд чи зазнали повної трансформації. Разом з тим було б цікаво порівняти знайдені закономірності із сучасними тенденціями, якщо Україна буде брати участь у наступних раундах ESS.

Декларація про конфлікт інтересів. Автори заявляють про відсутність потенційного конфлікту інтересів стосовно дослідження, авторства та/або публікації цієї статті.

Список використаних джерел

Arpino, B. (2016). Matching pre-processing of split-ballot survey data for the analysis of double standards. *Social Psychology Quarterly*, 79(4), 397–407.

Billari, F., Hagestad, G., Liefbroer, A., & Spéder, Z. (2005). *The Timing of Life: The organization of the life course in Europe*. London : European Social Survey.

ESS (2021). The Human Values Scale: Findings from the European Social Survey. University of London (pp. 26–27).

Holland, J. A., & De Valk, H. A. (2013). Ideal ages for family formation among immigrants in Europe. *Advances in life course research*, 18(4), 257–269.

Lübke, C. (2015). How migration affects the timing of childbearing: The transition to a first birth among polish women in Britain. *European Journal of Population*, 31(1), 1–20.

Mayer, K. U. (2009). New directions in life course research. *Annual review of sociology*, 35, 413–433.

Schwartz, S. H. (2012). An overview of the Schwartz theory of basic values. *Online readings in Psychology and Culture*, 2(1), 2307–2919.

Schwartz, S. H. (n.d.). (2021). *Human values | ESS EduNet*. Retrieved from: <http://essedunet.nsd.uib.no/cms/topics/1/>.

Schwartz, S. H., Cieciuch, J., Vecchione, M., Davidov, E., Fischer, R., Beierlein, C., ... & Konty, M. (2012). Refining the theory of basic individual values. *Journal of personality and social psychology*, 103(4), 663.

Sortheix, F. M., Olakivi, A., & Helkama, K. (2013). Values, life events, and health: A study in a Finnish rural community. *Journal of Community & Applied Social Psychology*, 23(4), 331–346.

Аксьонова, С. Ю. (2011). Соціальні очікування і установки щодо демографічної поведінки: гендерні відмінності. *Демографія та соціальна економіка*, 2(16), 52–61.

References

Arpino, B. (2016). Matching pre-processing of split-ballot survey data for the analysis of double standards. *Social Psychology Quarterly*, 79(4), 397–407.

Billari, F., Hagestad, G., Liefbroer, A., & Spéder, Z. (2005). *The Timing of Life: The organization of the life course in Europe*. London: European Social Survey.

ESS (2021). The Human Values Scale: Findings from the European Social Survey. University of London (pp. 26–27).

Holland, J. A., & De Valk, H. A. (2013). Ideal ages for family formation among immigrants in Europe. *Advances in life course research*, 18(4), 257–269.

Lübke, C. (2015). How migration affects the timing of childbearing: The transition to a first birth among polish women in Britain. *European Journal of Population*, 31(1), 1–20.

Mayer, K. U. (2009). New directions in life course research. *Annual review of sociology*, 35, 413–433.

Schwartz, S. H. (2012). An overview of the Schwartz theory of basic values. *Online readings in Psychology and Culture*, 2(1), 2307–2919.

Schwartz, S. H. (n.d.). (2021). *Human values* | ESS EduNet. Retrieved from: <http://essedunet.nsd.uib.no/cms/topics/1/>.

Schwartz, S. H., Cieciuch, J., Vecchione, M., Davidov, E., Fischer, R., Beierlein, C., ... & Konty, M. (2012). Refining the theory of basic individual values. *Journal of personality and social psychology*, 103(4), 663.

Sortheix, F. M., Olakivi, A., & Helkama, K. (2013). Values, life events, and health: A study in a Finnish rural community. *Journal of Community & Applied Social Psychology*, 23(4), 331–346.

Aksjonova, S. Ju. (2011). Socialjni ochikuvannja i ustanovky shhodo demografichnoji povedinky: ghenderni vidminnosti [Social expectations and attitudes towards demographic behavior: gender differences]. *Demography and social economy*, 2(16), 52–61. [in Ukrainian].

Abstract

Vinogradov A. G.,

PhD (Candidate of Psychological Sciences),

Associate Professor (docent),

Taras Shevchenko National University of Kyiv

E-mail: a.g.vinogradov@knu.ua

Keller V. V.,

Student of the faculty of psychology,

Taras Shevchenko National University of Kyiv

E-mail: keller.vlada1@gmail.com

RELATIONSHIPS BETWEEN VALUE PRIORITIES AND UKRAINIANS' PERCEPTIONS OF THE IDEAL TIME FOR EVENTS OF FAMILY LIFE

The article studies the relationship between the value orientations of the individual and their ideas about the perfect time for the key events of

family life. Data from the third round of the European Social Survey (ESS) 2006 was used for analysis, in which 2002 respondents from Ukraine took part. The conducted study allowed to identify those value orientations that affect the idea of the ideal time occurrence of certain events in family life, such as cohabitation with a partner, marriage and paternity, taking into account gender differences and gender stereotypes.

It has been found that social expectations of certain events differ between men and women. Even when assessing such a stage as cohabitation with a partner, respondents tend to indicate a lower ideal age for a woman than for a man. At the same time, women much more often chose the occurrence of this event only after marriage.

The impact of double standards is reflected in perceptions of the age of marriage and childbearing: the age of onset of these events in men is much higher than in women. At the same time, these differences are more often observed in women's perceptions. Men, when evaluating their gender, tend to indicate a slightly younger age of occurrence than women do. Respondents also indicated that there is no ideal time for men to have children.

To a large extent, social expectations are determined by value orientations and gender and age stereotypes. In the view of people who prefer individual values (achievement, independence), the ideal age for marriage and childbearing is higher than those who are dominated by collective values (traditionalism, conformity, security, commitment to loved ones).

When assessing the optimal age of beginning cohabitation with a partner, the lower time of occurrence of the event is indicated by those respondents in whom the value orientations Openness to change (hedonism and stimulation) predominate; higher time for those who have values of achievement and conformity.

Key words: *life course theory, timing of life, value orientations, gender and age stereotypes, social expectations.*

Отримано – 16 квітня 2021

Рецензовано – 19 квітня 2021

Прийнято – 25 квітня 2021

Received – April 16, 2021

Revision – April 19, 2021

Accepted – April 25, 2021